

ФОНД ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Анотація: У статті проаналізовано особливості діяльності Фонду ліквідації наслідків збройної агресії як ключового фінансового інструмента післявоєнного відновлення України. Досліджено джерела наповнення Фонду, механізми розподілу коштів та ефективність їх використання. Виявлено основні проблеми, пов'язані з недостатньою прозорістю його діяльності, відсутністю чітких критеріїв пріоритизації проєктів та координацією роботи відповідальних органів. Обґрунтовано роль громадянського суспільства у моніторингу використання коштів. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності діяльності Фонду.

Ключові слова: Фонд ліквідації наслідків збройної агресії; відбудова; прозорість; громадянське суспільство

THE FUND FOR LIQUIDATION OF THE CONSEQUENCES OF ARMED AGGRESSION AS AN TOOL FOR POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract: The article analyzes the features of the activities of the Fund for the Liquidation of the Consequences of Armed Aggression as a key financial instrument for Ukraine's post-war recovery. The sources of funding, mechanisms for the allocation of funds, and the effectiveness of their use are examined. The main problems are identified, related to the lack of transparency in its operations, the absence of clear criteria for project prioritization, and the coordination of responsible authorities. The role of civil society in monitoring the use of funds is substantiated. Measures to enhance the effectiveness of the Fund's operations are proposed.

Keywords: The Fund for Liquidation of the Consequences of Armed Aggression; rebuilding; transparency; civil society.

Україна перебуває в умовах повномасштабної війни з лютого 2022 року – найбільшої збройної конфронтації в Європі з часів Другої світової, яка спричинила катастрофічні наслідки для країни. Руйнування інфраструктури, економічні втрати, гуманітарна криза та масове переміщення населення стали суворою реальністю для мільйонів українців. Щоденні атаки на цивільні об'єкти, житловий фонд та критичну інфраструктуру не лише завдають непоправних збитків, але й створюють гостру потребу у відновленні та забезпеченні базових умов для життя населення.

Відбудова пошкоджених і зруйнованих об'єктів є пріоритетним напрямом державної політики, адже, попри складні військові обставини, вона слугує основою для поступового відновлення стабільності та подальшого розвитку. З цією метою наприкінці 2022 року змінами до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» в складі спеціального фонду державного бюджету було створено Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (далі – Фонд) [1]. Головним розпорядником коштів Фонду визначено Міністерство фінансів України, проте пізніше кошти Фонду передано у розпорядження Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України.

Відповідно до законодавства, основними джерелами наповнення Фонду є:

- кошти, отримані у зв'язку з виконанням Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» та Закону України «Про санкції»;

- 50% коштів, що перераховуються Національним банком України до Державного бюджету України [2].

Відповідно до Порядку використання коштів, затвердженим постановою Уряду, рішення про виділення коштів Фонду приймаються Урядом за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.

Згідно з дослідженням Трансперенсі Інтернешнл Україна, проведеним на основі звіту Державної казначейської служби, серед джерел наповнення Фонду ліквідації у 2023 році були:

- 114 млн грн – надходження, отримані у зв'язку з виконанням Закону України «Про санкції»;

- 35,9 млрд грн – 50% прибутку, що перераховується Національним банком України до Державного бюджету України;

- 25,9 млрд грн – кошти, які примусово вилучені з банків із російським капіталом [3].

У 2023 році із 61,9 млрд грн акумульованих коштів Фонду Урядом було розподілено 56,6 млрд грн (91,4%). Водночас фактичне використання коштів склало 38,1 млрд грн, що становить 61,5% від загального обсягу. Таким чином, третина коштів Фонду залишилася нерозподіленою, що свідчить про певні труднощі у процесі їх освоєння. Основними причинами цього стали неузгодженість дій та повноважень між відповідальними органами, а також недотримання органами прозорого порядку використання коштів. Згідно зі звітом Рахункової Палати, значна частина проєктів була відібрана з порушенням процедури відбору, пріоритизації та механізму розподілу коштів, що унеможливило їх повноцінне фінансування.

Значним недоліком, який впливає на ефективність та прозорість використання коштів, є відсутність єдиної верифікованої бази даних щодо використання коштів Фонду, що ускладнює контроль за їх розподілом та ефективністю витрат. Це створює ризики нецільового використання коштів, затримок у реалізації проєктів та зниження довіри до механізмів фінансування відбудови. Для вирішення цієї проблеми створено Єдину цифрову систему (DREAM), яка протягом 2023 року працювала у пілотному режимі і майже не використовувалась. Проте станом на початок 2025 року DREAM досі зазнає значної критики через неповноту опублікованої інформації [4].

Через відсутність належного контролю та дотримання встановлених правил траплялися випадки виділення коштів Фонду на проєкти, заплановані ще до повномасштабного вторгнення і не пов'язані з подоланням наслідків війни. Наприклад, 700 млн грн було спрямовано на реконструкцію Житомирської обласної клінічної лікарні ім. Гербачевського та Житомирської обласної дитячої лікарні, роботи над якими були заплановані ще до 24 лютого 2022 року. Такі випадки викликають занепокоєння щодо цільового використання коштів Фонду та ставлять під сумнів ефективність його управління. Відсутність чітких критеріїв фінансування проєктів, безсистемність у їх відборі та недостатній контроль з боку державних органів можуть призводити до неефективного розподілу ресурсів [3].

Значну роль у нагляді за розподілом публічних коштів, зокрема ресурсів Фонду, сьогодні відіграє громадянське суспільство. Так, наприклад, зауваживши відсутність єдиної верифікованої бази даних щодо видатків на відновлення, громадська організація «Центр досліджень фіскальної політики» розробила інтерактивний дашборд, зібравши всю інформацію щодо об'єктів, роботи над якими проводились за рахунок Фонду (окрім сектору безпеки і оборони, критичної інфраструктури та програми ЄВідновлення). Такий інструмент дає змогу кожному громадянину прослідкувати весь процес використання ресурсів Фонду, а органам влади аналізувати ефективність використання коштів та проводити оцінку з метою уникнення подальших ризиків щодо неефективного та нецільового використання коштів [5].

Через відсутність у Порядку використання коштів Фонду чітких критеріїв пріоритизації проєктів Коаліція громадських організацій RISE розробила Методику оцінки і пріоритизації проєктів для ліквідації наслідків збройної агресії. Методика була запропонована Міжвідомчій робочій групі і використовувалася до прийняття у жовтні 2023 року Методичних рекомендацій, розроблених за підтримки Світового Банку. Цікаво, що ці рекомендації було прийнято вже після розподілу коштів і протягом 2023 року не застосовувались [3].

Попри виявлені недоліки у функціонуванні Фонду, варто відзначити й позитивні результати його діяльності. Протягом першого року роботи фінансування отримали 324 цивільні об'єкти, з яких на 179 було освоєно понад 50% запланованих коштів. Наймасштабнішим проєктом стало будівництво водогону завдовжки 145 км, призначеного для компенсації наслідків підриву Каховської ГЕС. Крім того, за рахунок Фонду вдалося розпочати виплату компенсацій за пошкоджене та зруйноване майно, на що було спрямовано 6,9 млрд грн [3, 5].

Фонд ліквідації наслідків збройної агресії є ключовим інструментом фінансування відновлення України, проте його ефективність наразі обмежується проблемами прозорості, контролю та пріоритизації проєктів. Незважаючи на те, що держава акумулювала значні кошти, їхнє освоєння відбувається нерівномірно, а частина ресурсів залишається нерозподіленою.

Важливу роль у вдосконаленні механізму використання коштів відіграє громадянське суспільство. Проте без належного врахування його ініціатив на державному рівні та подальшого реформування Фонду ризики неефективного розподілу коштів залишатимуться.

Для удосконалення функціонування Фонду необхідно:

- забезпечити повноцінне функціонування DREAM із відкритими та актуальними даними;
- удосконалити критерії відбору проєктів і розподілу коштів;
- посилити державний і громадський контроль над реалізацією фінансованих проєктів;
- залучати міжнародних партнерів для обміну досвідом та можливого аудиту ефективності роботи Фонду.

У разі реалізації зазначених заходів Фонд стане більш дієвим інструментом відбудови країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік" : Закон України від 19.10.2022 № 2700-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2700-20#Text> (дата звернення: 02.02.2025).

2. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX : станом на 22 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 02.02.2025).

3. Рік роботи Фонду ліквідації наслідків збройної агресії - Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/rik-roboty-fondu-likvidatsiyi-naslidkiv-zbrojnoyi-agresiyi/> (дата звернення: 10.02.2025).

4. Звіт про результати аудиту відповідності процесу розподілу коштів Фонду ліквідації наслідків збройної агресії – Рахункова палата. 03 липня 2024 року. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/32-3_2024/Zvit_32-3_2024.pdf (дата звернення: 15.02.2025).

5. Фонд ліквідації наслідків збройної агресії. Fiscal Center. URL: <https://fiscalcenter.org/liquidationfund> (дата звернення: 05.02.2025).

Королюк Тетяна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри національної економіки та публічного управління Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ, e-mail: koroliuk.tetiana@kneu.edu.ua.

Koroliuk Tetiana Oleksandrivna – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the department of national economy and public administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, e-mail: koroliuk.tetiana@kneu.edu.ua.

Зверевич Юлія Олександрівна – магістрантка 5 курсу факультету економіки та управління Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ, e-mail: uzverevic@gmail.com.

Zverievych Yuliia Oleksandrivna – 5th year master's student of the Faculty of Economics and Management of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, e-mail: uzverevic@gmail.com.